

I c 5
Åbo Akademi
Kapsel

ÅBO AKADEMI UNDER 40 ÅR

AV
SVEN LINDMAN

ÅBO AKADEMI UNDER 40 ÅR

Av

Sven Lindman

Åbo Akademi begynte sin verksamhet hösten 1918. Fyrtioårsminnet motiverar en kort återblick och några allmänna reflexioner om högskolans ställning i finlandssvenskt och finländskt kulturliv.

Akademiens tillkomst kan inte rätt förstås, om vi inte se den mot bakgrunden av de två huvudströmningar i vilka svenskhetsrörelsen och svensketskänslan i Finland under den föregående tiden hade tagit sig uttryck. Den ena av dem var den s.k. kultursvenskheten, som lade särskild vikt vid det svenska kulturförsvaret på högsta plan, på den svenska insatsen i landets högre bildningsliv som helhet. Den andra strömningen var den orientering mot det 'svenkegna', den strävan till konsolidering på de inre linjerna, som särskilt karakteriserade åren efter det demokratiska genombrottet, och som tog sig uttryck i skapandet av sammanslutningar och kulturinstitutioner som vände sig enbart till den svenska befolkningen.

Till detta kom som en tredje, väsentlig faktor de första donatorernas kärlek till hemstaden Åbo, deras brinnande önskan att sent omsider förta eller lindra verkan av den orätt, som nittio år tidigare hade vederfarits Finlands gamla kulturcentrum. Detta gäller inte bara om bröderna Ernst och Magnus

Dahlström. De 35 donatorer som lade grunden till Åbo Akademi voro alla antingen bosatta i Åbo eller Åbotrakten eller ursprungligen hemma där.

Det rådde i grundläggningsskedet mycket olika meningar om vad Akademien egentligen skulle avse att vara. De som framför allt ville trygga den svenska insatsen i landets vetenskapliga liv tänkte sig en forskningsanstalt utan direkta undervisningsuppgifter, i varje fall sådana på bredare bas. För andra — och de utgjorde flertalet — var högskoletanken, den svenska studentungdomens utbildning, det viktigaste. Men också bland dem rådde delade meningar. En humanistisk högskola av den typ Göteborgs högskola på den tiden företrädde föresvävade en del. Andra tänkte sig en matematisk-naturvetenskaplig fakultet som kärna, med utvidgade möjligheter både åt det tekniska och det medicinska hållet. Åter andra ville av Åbo Akademi göra en pionjäranstalt för det samhällsvetenskapliga studiet, varför koncentrationen borde ske kring de statsvetenskapliga och merkantila ämnena.

Akademiens uppbyggnad har emellertid inte skett i koncentrationens tecken; tvärtom finner man i dess organisation spår av nästan alla de olika projekten från uppkomsttiden. De tre »stamfakulteterna» som begynte sin verksamhet 1918 och togo emot sina första studenter vårterminen 1919 blevo den humanistiska, den matematisk-naturvetenskapliga och den statsvetenskapliga — den sistnämnda länge den enda i sitt slag i Finland. Utvidgningen åt det tekniska hållet kom redan 1920 genom den kemisk-tekniska fakulteten för diplomingenjörsutbildning. En annan utvidgning som knappast någon hade räknat med under diskussionerna i begynnelsekedet innebar tillkomsten av den teologiska fakulteten 1925, som resultat av en enskild stordonation. Och efter ytterligare två år tillgodosågos de merkantila intressena genom skapandet av den administrativt fristående, men i olika avseenden med Akademien samverkande »Handelshögskolan vid Åbo Akademi».

Också tanken på Åbo Akademi som en forskarakademi har

levat kvar och satt spår i Akademiens verksamhet. Redan den omständigheten, att man endast i få ämnen behöver räkna med trängsel gör att professorerna på det hela taget få mera tid för forskning än deras tentamenstyngda kolleger vid statsuniversitetet — och i det stora flertalet fall har denna tid inte heller lämnats outnyttjad. Det främsta uttrycket för tanken på Åbo Akademi som en forskarakademi är likväl dess skriftserie, *Acta Academiae Aboensis*, där under årens lopp över 350 avhandlingar, större och mindre, ha utkommit.

Den invändningen kan göras — och har i själva verket gjorts — att Åbo Akademi gapat efter för mycket, att den brett ut sig mer än den mäktat med och mer än de ekonomiska förutsättningarna skulle tillåta. Det ligger någonting i en kritik av detta slag. Men ändå är Åbo Akademis ställning i finlandssvenskt kulturliv och i finlandssvenskarnas medvetande i avgörande grad beroende just av den relativa mångsidigheten. Att bortåt 800 studenter nu få sin utbildning vid det svenska högskolekomplexet i Åbo — Akademien och Handelshögskolan — beror på att så många olika studiemöjligheter öppna sig där. En, låt oss säga, humanistisk läroanstalt för ett parhundra studenter hade nog kunnat utföra ett gott arbete och på sitt område tillvinna sig respekt, men i det stora hela — och framför allt i den finlandssvenska allmänhetens medvetande — hade dess insats förblivit av blygsamt slag.

En fråga som också varit föremål för diskussion gäller Akademiens ställning som »centralhård» i finlandssvenskt kulturarbete. I sitt inskriptionstal 1919 underströk Edv. Westermarck, att den sanne vetenskapsmannens önskan är att få ägna sig åt sin vetenskap så helt som möjligt, varför samhället inte borde med krav på utåtriktad verksamhet alltför mycket inkräkta på hans arbete. Därmed kunde jämföras de ord med vilka en annan av Akademiens första professorer, Karl F. Lindman, ett år tidigare hade besvarat akademistyrelsens hälsning till de nyutnämnda professorerna. »Vetenskapen och spe-

ciellt den vetenskapliga forskningen är», sade han, »en ömtålig planta, som fordrar mycken tid, mycken omvårdnad, riklig näring och gynnsamma yttre förhållanden för att trivas och tillväxa». Överhuvudtaget glömmar man alltför lätt, att det vetenskapliga arbetet till sin natur är svårförenligt med en starkt utåtriktad verksamhet. Att vänta sig annat vittnar om bristande förståelse för vetenskapens grundförutsättningar.

Men även om Åbo Akademiens insats i finlandssvenskt kulturarbete till en väsentlig del har utförts på vad man kunde kalla de inre linjerna, så har å andra sidan en utåtriktad aktivitet ingalunda lyst med sin frånvaro. Akademiens populärvetenskapliga föredragsverksamhet var före kriget inskränkt till regelbundet återkommande föredrag i Åbo stad, men har efter kriget fått en ny karaktär; den har utbyggts till en föreläsungsverksamhet som sträckt sig över hela det finlandssvenska bosättningsområdet. Akademiska sommarkurser, särskilt med tanke på folkskollärarkåren, ha i olika repriser anordnats — senast sommaren 1957 — och de skulle säkert bli en regelbundet återkommande institution, om ekonomiska möjligheter yppade sig. Kurser för folkhögskollärare ha en gång efter kriget etablerats, och det är meningen att sådana åter skola äga rum 1959. Den teologiska fakulteten har vid olika tillfällen ordnat fortbildningskurser för präster.

En del av Akademiens verksamhet, som bygger på en ständig kontakt med allmänheten, är den som hänför sig till dess museer och samlingar. Mest kända utåt äro väl de samlingar som sammanförts i det av Otto Andersson skapade Sibeliusmuseet: musikinstrument från olika tider och länder, noter, skivor, manuskript, särskilt Sibeliusmanuskript. Mindre känt är det sjöfartshistoriska museet. (Troligen är det få som veta, att det kännspaka museifartyget *Sigyn*, som ligger invid Martinsbron i Aura å, är en del av Akademiens sjöfartshistoriska museum.) En livaktig och starkt expanderande del av Akademiens museiverksamhet är dess bildsamlingar, framför allt dess porträttarkiv, som näst Nationalmuseums är landets största

med f.n. bortåt 80.000 porträttfotografier. De mycket omfattande biologiska, särskilt botaniska samlingarna — väsentligen en skapelse av förstmästaren och hedersdoktorn Justus Montell — förtjäna även att ihågkommas.

Ingen av Akademiens institutioner har dock i så hög grad kunnat profitera av allmänhetens intresse som biblioteket. Genom en aldrig sinande ström av bokgåvor — vid sidan av rätten till arkivexemplar av finländskt tryck — har det blivit det till storleken andra i ordningen av vårt lands vetenskapliga bibliotek. Det finns intet annat nordiskt universitetsbibliotek, där bokgåvorna spelat en så dominerande roll vid bokbeståndets uppbyggnad som fallet varit med Åbo Akademiens bibliotek, denna verkligt imponerande skapelse av finlandssvensk kulturvilja.

Den synvinkel som anlagts i det föregående har närmast varit Akademiens betydelse för det svenska Finland. Den utbildning som där getts och inte minst det forskningsarbete som där utförts har dock kommit hela landet till godo. Det bör inte heller glömmas, att Akademiens svenska undervisningsspråk har gjort den till det enda universitet i nutidens Finland där i någon större utsträckning skandinaviska vetenskapsmän verkat och skandinaviska studenter studerat. Teologer som Torsten Bohlin, Yngve Brilioth och Joh. Lindblom, naturvetenskapsmän som Helge Backlund och Erik Hägglund, humanister som Erland Hjärne och Arthur Montgomery ha varit knutna till Akademien (Montgomery under närmare tjugo år). Mindre känt är, att efter kriget inemot fyrtio norska studenter varit inskrivna i den kemisk-tekniska fakulteten och att hittills 14 av dem där avlagt diplomingenjörsexamen.

I en översikt som denna kunna Akademiens ekonomiska problem inte förbigås. Sedan de stora svårigheterna i början av tjugotalet hade övervunnits — de svårigheter som sammanhängande med inflationen efter första världskriget — blev situa-

tionen efterhand, som det tycktes, stabiliserad och t.o.m. ganska god, vilket bl.a. tog sig uttryck i att professorslönerna kunde hållas inte obetydligt högre än vid statsuniversitetet. Men det andra världskriget och den ekonomiska oredan i dess spår gjorde att läget på nytt blev kritiskt. Stora budgetunderskott uppstodo, och en viss kapitalförtäring kunde inte undvikas. I detta läge syntes tanken på bistånd av statsmakten inte mera lika avskräckande som förut: man hade nämligen tidigare intagit ståndpunkten, att Akademiens oberoende bäst garanterades av dess fulla ekonomiska självständighet. De hänvändningar som under 1950-talet gjorts till statsmakten ha inte blivit helt resultatlösa. Sedan några år tillbaka har Akademien ett statsbidrag, som f.n. täcker ungefär 1/7 av utgifterna och som för 1959 föreslås något utökat. Men de stora budgetunderskotten fortfara. Att driva ett helt universitet — låt vara av blygsamt format — är i våra dagar ingen lättlost ekonomisk uppgift. De naturvetenskapliga och tekniska ämnena kräva dyrbar utrustning, och inte heller inom de humanistiska facken reder man sig numera med att betala professorslöner och anslå pengar för bokinköp. Av pedagogiska skäl och för att hålla studietiden inom rimliga gränser strävar man till att ge åtminstone de första studieåren en mera kursmässig och rationellt ordnad karaktär än förut, men för detta behövs en stab av biträdande lärare — på det humanistiska gebitet framför allt i språkundervisningen.

Den statliga högskolekommitté, som för två år sedan avgav sitt betänkande — och som gav ett glädjande oreserverat erkännande åt Akademiens insats i Finlands kulturliv — föreslår ett lagfäst statsstöd av en storlek som skulle möjliggöra för Akademien att verka utan kapitalförtäring. Med något mått av god vilja borde en lösning av denna art kunna åstadkommas.

Vi kunna väl utgå från att Åbo Akademi alltid i vissa avseenden kommer att bevara en särprägel i jämförelse med andra

universitet och högskolor. Den är inte en undervisnings- och forskningsanstalt av helt ordinär typ. Den är det främsta synliga uttrycket för en folkminoritets kulturvilja och framtidsstro. Oberoende av i vilken utsträckning dess ekonomiska relationer till statsmakten i framtiden kunna ordnas på ett fördelaktigare sätt än för närvarande, kommer den alltid att vara för sin existens beroende av den finlandssvenska allmänhetens intresse och stöd — ett stöd som under de gångna fyrtio åren tagit sig uttryck i en ström av donationer, stora och små, från alla delar av det svenska Finland.

När folktingsfullmäktige detta år valde Åbo Akademi till ett huvudtema på Svenska dagen, kan detta ses som ett bevis på att finlandssvenskarna i gemen i stigande grad ha begynt betrakta Åbo Akademi som *sin*, den svenska allmänhetens, egendom. Detta är precis vad den är. Den stiftelse, som i juridisk mening uppbär Akademien och genom sina organ förvaltar dess tillgångar, gör det i realiteten på hela den svenska folkminoritetens vägnar.

